

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 20ής Ιουνίου 2013*

«Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων — Ίση μεταχείριση — Κοινωνικά πλεονεκτήματα — Κανονισμός (ΕΟΚ) 1612/68 — Άρθρο 7, παράγραφος 2 — Οικονομικό βοήθημα για ανώτατες σπουδές — Προϋπόθεση διαμονής στο κράτος μέλος που χορηγεί το βοήθημα — Μη χορήγηση του βοηθήματος σε σπουδαστές, υπηκόους της Ένωσης που δεν διαμένουν στο οικείο κράτος μέλος, ο πατέρας ή η μητέρα των οποίων εργάζεται ως μεθοριακός εργαζόμενος στο εν λόγω κράτος μέλος — Έμμεση δυσμενής διάκριση — Δικαιολογία — Στόχος περί αυξήσεως του ποσοστού των κατοίκων που είναι πτυχιούχοι ανωτάτης εκπαίδευσεως — Πρόσφορος χαρακτήρας — Αναλογικότητα»

Στην υπόθεση C-20/12,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το tribunal administratif (Λουξεμβούργου) με απόφαση της 11ης Ιανουαρίου 2012, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 16 Ιανουαρίου 2012, στο πλαίσιο της δίκης

Elodie Giersch,

Benjamin Marco Stemper,

Julien Taminiaux,

Xavier Renaud Hodin,

Joëlle Hodin

κατά

Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου,

παρισταμένου του:

Didier Taminiaux,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους T. von Danwitz, πρόεδρο τμήματος, A. Rosas (εισηγητή), E. Juhász, D. Šváby και C. Vajda, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Mengozzi

γραμματέας: V. Tourrès, υπάλληλος διοικήσεως,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 28ης Νοεμβρίου 2012, λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η E. Giersch, εκπροσωπούμενη από τον S. Coï, δικηγόρο,
- ο B. M. Stemper, εκπροσωπούμενος από την S. Jacquet, δικηγόρο,
- ο J. Taminiiaux, εκπροσωπούμενος από τους P. Reunrel και V. Wauthoz, δικηγόρους,
- οι X. R. Hodin και J. Hodin, εκπροσωπούμενοι από τον G. Thomas, δικηγόρο,
- ο D. Taminiiaux, εκπροσωπούμενος από τους P. Reunrel και V. Wauthoz, δικηγόρους,
- η Λουξεμβουργιανή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους P. Frantzen και C. Schiltz, επικουρούμενους από τον P. Kinsch, δικηγόρο,
- η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους M. Wolff και C. Vang,
- η Ελληνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τη Γ. Παπαγιάννη,
- η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους C. Pesendorfer και G. Eberhard,
- η Σουηδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις A. Falk, C. Stege και U. Persson,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους G. Rozet και M. Van Hoof,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 7ης Φεβρουαρίου 2013,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ L 257, σ. 2), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004 (ΕΕ L 158, σ. 77, και διορθωτικά, ΕΕ 2004, L 229, σ. 35, και ΕΕ 2005, L 197, σ. 34, στο εξής: κανονισμός 1612/68).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ του Υπουργού Ανωτάτης Εκπαιδεύσεως και Έρευνας του Λουξεμβούργου (στο εξής: Υπουργός) και σπουδαστών που ζήτησαν να τους χορηγηθεί το κρατικό οικονομικό βοήθημα για ανώτατες σπουδές προκειμένου να πραγματοποιήσουν τέτοιες σπουδές σε άλλο κράτος μέλος από το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου.
- 3 Παράλληλα, τον Απρίλιο του 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κίνησε διαδικασία λόγω παραβάσεως κατά του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου η οποία βρίσκεται ακόμα στο προ της ασκήσεως της προσφυγής στάδιο. Με αιτιολογημένη γνώμη της 27ης Φεβρουαρίου 2012, η Επιτροπή ζήτησε από το κράτος μέλος αυτό να θέσει τέρμα στις δυσμενείς διακρίσεις που διαπιστώθηκαν εις βάρος μεθοριακών εργαζομένων και των μελών των οικογενειών τους κατά τη χορήγηση του κρατικού οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές, όπως επίσης του μηνιαίου βοηθήματος προς νεαρούς εθελοντές και των ενισχύσεων που αποκαλούνται «επιδόματα τέκνου».

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 4 Το άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68 ορίζει τα εξής:

«1. Ο εργαζόμενος υπήκοος ενός κράτους μέλους δεν δύναται στην επικράτεια των άλλων κρατών μελών να έχει, λόγω της ιθαγενείας του, διαφορετική μεταχείριση από τους ημεδαπούς εργαζομένους, ως προς τους όρους απασχολήσεως και εργασίας, ιδίως όσον αφορά την αμοιβή, την απόλυση, την επαγγελματική επανένταξη ή την επαναπασχόληση αν έχει καταστεί άνεργος.

2. Απολαύει των ιδίων κοινωνικών και φορολογικών πλεονεκτημάτων με τους ημεδαπούς εργαζομένους.

[...]»

Η νομοθεσία του Λουξεμβούργου

- 5 Το κρατικό οικονομικό βοήθημα για ανώτατες σπουδές διέπεται από τον νόμο της 22ας Ιουνίου 2000 περί του κρατικού οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές (*Mémorial* A 2000, σ. 1106), όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο της 26ης Ιουλίου 2010 (*Mémorial* A 2010, σ. 2040, στο εξής: τροποποιημένος νόμος της 22ας Ιουνίου 2000).

- 6 Το οικονομικό αυτό βοήθημα χορηγείται υπό τη μορφή υποτροφίας και δανείου και μπορεί να ζητηθεί ανεξαρτήτως του κράτους στο οποίο σκοπεύει ο αιτών να πραγματοποιήσει τις ανώτατες σπουδές του.

- 7 Στην αρχική του έκδοση, ο νόμος της 22ας Ιουνίου 2000 περί του κρατικού οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές προσδιόριζε, στο άρθρο 2, τους δικαιούχους του βοηθήματος αυτού ως εξής:

«Δικαιούχοι κρατικής χρηματοδότησεως για σπουδές τριτοβάθμιας εκπαίδευσεως είναι οι σπουδαστές που έχουν γίνει δεκτοί για την πραγματοποίηση σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσεως και πληρούν μία από τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

α) είναι Λουξεμβούργιοι υπήκοοι, ή

β) είναι υπήκοοι άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατοικούν στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου και υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 7 και 12 του κανονισμού [1612/68], [...]

[...]»

- 8 Ο νόμος της 4ης Απριλίου 2005 για την τροποποίηση του νόμου της 22ας Ιουνίου 2000 περί του κρατικού οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές (*Mémorial* A 2005, σ. 786) αντικατέστησε το άρθρο 2, στοιχείο α', του ανωτέρω αυτού νόμου με το ακόλουθο γράμμα:

«α) είναι Λουξεμβούργιοι υπήκοοι και κατοικούν στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, ή [...]».

- 9 Κατόπιν των τροποποιήσεων που εισήγαγε το άρθρο 1, σημείο 2, του νόμου της 26ης Ιουλίου 2010, το άρθρο 2 του τροποποιημένου νόμου της 22ας Ιουνίου 2000 ορίζει:

«Δικαιούχοι κρατικής χρηματοδότησης για σπουδές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι οι σπουδαστές που έχουν γίνει δεκτοί για την πραγματοποίηση σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και πληρούν μία από τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

- α) είναι Λουξεμβούργιοι υπήκοοι ή μέλη της οικογένειας ενός Λουξεμβούργιου υπηκόου και κατοικούν στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, ή
- β) είναι υπήκοοι άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή ενός εκ των λοιπών κρατών που είναι μέρη της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας και διαμένουν, σύμφωνα με το κεφάλαιο 2 του τροποποιημένου νόμου της 29ης Αυγούστου 2008 περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και της μεταναστεύσεως, στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου υπό την ιδιότητα του μισθωτού εργαζομένου, του μη μισθωτού εργαζομένου, του προσώπου που διατηρεί το εν λόγω καθεστώς ή του μέλους της οικογένειας προσώπου που ανήκει σε μια από τις προαναφερθείσες κατηγορίες ή έχει αποκτήσει δικαίωμα μόνιμης διαμονής [...]

[...]»

- 10 Ο νόμος της 29ης Αυγούστου 2008 περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και της μεταναστεύσεως (*Mémorial* A 2008, σ. 2024) μετέφερε στο δίκαιο του Λουξεμβούργου την οδηγία 2004/38. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, του νόμου αυτού ορίζει ότι ο πολίτης της Ένωσης έχει δικαίωμα διαμονής στο έδαφος του Λουξεμβούργου για διάρκεια άνω των τριών μηνών εφόσον πληροί είτε την προϋπόθεση να ασκεί, ως εργαζόμενος, μισθωτή ή ανεξάρτητη δραστηριότητα, είτε την προϋπόθεση να είναι εγγεγραμμένος σε αναγνωρισμένο στο Λουξεμβούργο δημόσιο ή ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα, προκειμένου να πραγματοποιήσει εκεί σπουδές ως κύρια δραστηριότητα, και εφόσον παρέχει εγγυήσεις ότι διαθέτει ασφάλιση ασθενείας και επαρκείς πόρους για τον εαυτό του και τα μέλη της οικογένειάς του, ώστε να αποτραπεί επιβάρυνση του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας.

Οι διαφορές της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

- 11 Συμπληρώνοντας το έντυπο που καταρτίζει το Centre de Documentation et d'Information sur l'Enseignement Supérieur (Κέντρο τεκμηρίωσης και ενημέρωσης για την ανώτερη παιδεία), το οποίο λειτουργεί στο πλαίσιο του Υπουργείου Ανωτάτης Εκπαίδευσης και Έρευνας, οι E. Giersch και J. Hodin, καθώς και οι J. Taminiaux και B. M. Stemper ζήτησαν, ως σπουδαστές, να τους χορηγηθεί για το ακαδημαϊκό έτος 2010/2011 οικονομικό βοήθημα για ανώτατες σπουδές σε σχέση με την προετοιμασία πτυχίου.
- 12 Οι E. Giersch, J. Hodin και J. Taminiaux διαμένουν στο Βέλγιο και δήλωσαν ότι επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο κράτος μέλος αυτό κατά το ακαδημαϊκό έτος 2010/11. Ο B.M. Stemper διαμένει στη Γερμανία και δήλωσε ότι επιθυμεί να συνεχίσει τις σπουδές του στο Ηνωμένο Βασίλειο.
- 13 Ο Υπουργός απέρριψε τις αιτήσεις αυτές για τη χορήγηση οικονομικού βοηθήματος βασιζόμενος στον ίδιο λόγο, τουτέστιν στη μη τήρηση της προϋποθέσεως διαμονής την οποία προβλέπει το άρθρο 2, στοιχείο β', του τροποποιημένου νόμου της 22ας Ιουνίου 2000.

- 14 Οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης άσκησαν προσφυγές ενώπιον του tribunal administratif (διοικητικό πρωτοδικείο) με αίτημα τη μεταρρύθμιση ή την ακύρωση των απορριπτικών αποφάσεων του Υπουργού. Όλοι τους προέβαλαν, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι ένας εκ των γονέων τους εργάζεται στο Λουξεμβούργο. Οι προσφυγές αυτές κρίθηκαν παραδεκτές καθόσον σκοπούν στην ακύρωση των προαναφερθεισών αποφάσεων.
- 15 Επιληφθέν 600 ακόμα παρεμφερών προσφυγών, οι οποίες εκκρεμούν ενώπιόν του μόνον για το ακαδημαϊκό έτος 2010/2011, το tribunal administratif αποφάσισε να συνεκδικάσει τις προσφυγές των προσφευγόντων της κύριας δίκης.
- 16 Ενώπιον του δικαστηρίου αυτού, οι προαναφερθέντες προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι το κρατικό οικονομικό βοήθημα για ανώτατες σπουδές συνιστά κοινωνικό πλεονέκτημα κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, με αποτέλεσμα να υπόκειται στην αρχή της ίσης μεταχειρίσεως την οποία κατοχυρώνει η εν λόγω διάταξη.
- 17 Κατά τους ίδιους προσφεύγοντες, η προϋπόθεση διαμονής την οποία αντιτάσσει ο Υπουργός συνιστά άμεση ή τουλάχιστον έμμεση δυσμενή διάκριση.
- 18 Η άμεση δυσμενή διάκριση προβάλλεται, τουτέστιν, στο μέτρο που, για να μπορεί να λάβει το κρατικό οικονομικό βοήθημα για ανώτατες σπουδές, ο Λουξεμβούργιος υπήκοος ή το μέλος της οικογένειας ενός Λουξεμβούργιου υπηκόου πρέπει να κατοικεί στο Λουξεμβούργο, ενώ ο υπήκοος άλλου κράτους μέλους πρέπει να διαμένει εκεί. Εντούτοις, ακόμα και αν γινόταν δεκτό ότι οι Λουξεμβούργιοι υπήκοοι και οι υπήκοοι άλλων κρατών μελών υπόκεινται στην ίδια προϋπόθεση διαμονής στο έδαφος του Λουξεμβούργου, η εν λόγω προϋπόθεση διαμονής συνιστά έμμεση δυσμενή διάκριση εφόσον πληροῦται ευχερέστερα από τους Λουξεμβούργιους υπηκόους από ό,τι από τους υπηκόους άλλων κρατών μελών.
- 19 Ενώπιον του tribunal administratif, η Λουξεμβουργιανή Κυβέρνηση αμφισβήτησε ότι το οικονομικό αυτό βοήθημα αποτελεί κοινωνικό πλεονέκτημα κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, με τη δικαιολογία ότι ο δικαιούχος του είναι ανεξάρτητος ενήλικος σπουδαστής εφόσον έχει το δικό του νοικοκυριό και δεν συντηρείται από τους γονείς του.
- 20 Η προαναφερθείσα κυβέρνηση υποστήριξε ότι ο σκοπός των ρυθμίσεων περί του βοηθήματος του Λουξεμβούργου δικαιολογεί τον περιορισμό του κύκλου των δικαιούχων του στους κατοίκους και μόνον. Σκοπός του νόμου που καθιερώνει το εν λόγω οικονομικό βοήθημα είναι η αύξηση του ποσοστού των κατοίκων που διαθέτουν πτυχίο ανώτερης εκπαίδευσεως ούτως ώστε να φθάσει το 40 % με χρονικό ορίζοντα το 2020, ενώ, το 2010, ήταν μόνον 28 %. Το τελευταίο ποσοστό είναι σαφώς κατώτερο από εκείνο των αντίστοιχων πτυχιούχων σε κράτη συγκρίσιμα με το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου.
- 21 Κατά τη Λουξεμβουργιανή Κυβέρνηση, εάν δεν υφίστατο η προϋπόθεση διαμονής, οποιοσδήποτε σπουδαστής, χωρίς κανένα δεσμό με τη λουξεμβουργιανή κοινωνία, θα μπορούσε να λάβει το κρατικό οικονομικό βοήθημα για να πραγματοποιήσει ανώτατες σπουδές σε οποιαδήποτε χώρα του κόσμου, πράγμα που θα δημιουργούσε έναν «τουρισμό υποτροφιών» τον οποίο είναι αδύνατον να στηρίξει ο εθνικός προϋπολογισμός.
- 22 Κατά την ανωτέρω κυβέρνηση, δεν υφίσταται καμία άμεση ή έμμεση δυσμενή διάκριση. Η προϋπόθεση διαμονής, η οποία εφαρμόζεται τόσο στους ημεδαπούς όσο και στους αλλοδαπούς, συνιστά θεμιτό κριτήριο χορηγήσεως του επίμαχου στην κύρια δίκη βοηθήματος υπό το πρίσμα του σκοπού γενικού συμφέροντος τον οποίο επιδιώκει ο τροποποιημένος νόμος της 22ας Ιουνίου 2000.

- 23 Το tribunal administratif απορρίπτει, πρώτον, το επιχείρημα της Λουξεμβουργιανής Κυβερνήσεως με το οποίο αμφισβητείται ο χαρακτηρισμός ως κοινωνικού πλεονεκτήματος, κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, του κρατικού οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές, για τον λόγο ότι ο δικαιούχος του βοηθήματος αυτού είναι ανεξάρτητος ενήλικος σπουδαστής μη συντηρούμενος από τους γονείς του.
- 24 Συναφώς, το tribunal administratif επισημαίνει ότι το οικονομικό αυτό βοήθημα, το οποίο χορηγείται εκ του νόμου για την ενθάρρυνση της προσβάσεως στις ανώτατες σπουδές, αποτελείται από ένα βασικό ποσό και, ενδεχομένως, από προσαυξήσεις οι οποίες κυμαίνονται σε συνάρτηση, αφενός, με την οικονομική και την κοινωνική κατάσταση του σπουδαστή και, αφετέρου, με τα έξοδα εγγραφής με τα οποία αυτός επιβαρύνεται. Το εν λόγω δικαστήριο φρονεί ότι για την αξιολόγηση της οικονομικής και της κοινωνικής καταστάσεως του σπουδαστή απαιτείται να εξακριβωθεί αν αυτός, πέραν του τεκμηρίου που προέκρινε ο νομοθέτης, είναι πράγματι ανεξάρτητος ή, αντιθέτως, αν συντηρείται από τους γονείς του.
- 25 Διαπιστώνοντας, στις υποθέσεις της κύριας δίκης, ότι οι προσφεύγοντες είχαν όλοι την ιδιότητα του σπουδαστή πλήρους απασχολήσεως και δεν διέθεταν κανένα εισόδημα για το ακαδημαϊκό έτος 2010/2011, όπως επίσης ότι εξακολουθούσαν όλοι να αποτελούν μέλη του νοικοκυριού της αντίστοιχης μητέρας ή του αντιστοίχου πατέρα τους, το tribunal administratif καταλήγει στο συμπέρασμα ότι πρέπει να θεωρηθούν συντηρούμενοι από τους γονείς τους οι οποίοι είναι διακινούμενοι εργαζόμενοι. Το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει, επίσης, ότι όλοι οι προαναφερθέντες προσφεύγοντες προβάλλουν ότι ο πατέρας ή η μητέρα τους εργάζεται στο Λουξεμβούργο.
- 26 Παραπέμποντας στη σκέψη 23 της αποφάσεως της 26ης Φεβρουαρίου 1992, C-3/90, Bernini (Συλλογή 1992, σ. I-1071), το tribunal administratif υπενθυμίζει, εξάλλου, ότι από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η ενίσχυση που χορηγείται για τη διαβίωση και την εκπαίδευση ενόψει της πραγματοποιήσεως πανεπιστημιακών σπουδών για την απόκτηση επαγγελματικών προσόντων συνιστά, για τον δικαιούχο σπουδαστή, κοινωνικό πλεονέκτημα κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68.
- 27 Ομοίως, κατά το αιτούν δικαστήριο, το οποίο μνημονεύει τη σκέψη 24 της αποφάσεως της 18ης Ιουλίου 2007, C-212/05, Hartmann (Συλλογή 2007, σ. I-6303), η χρηματική ενίσχυση σπουδών που χορηγείται από κράτος μέλος στα τέκνα εργαζομένων συνιστά, στην περίπτωση διακινούμενου ή μεθοριακού εργαζομένου, κοινωνικό πλεονέκτημα, κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, όταν ο εργαζόμενος εξακολουθεί να συντηρεί το οικείο τέκνο. Σε τέτοια περίπτωση, το δικαστήριο αυτό επισημαίνει ότι, σύμφωνα με τη σκέψη 28 της προμνησθείσας αποφάσεως Bernini, το εν λόγω τέκνο μπορεί να επικαλεστεί το προαναφερθέν άρθρο 7, παράγραφος 2, με σκοπό τη λήψη χρηματικής ενισχύσεως για σπουδές υπό τις ίδιες προϋποθέσεις με εκείνες που ισχύουν για τα τέκνα των ημεδαπών εργαζομένων, εφόσον η ίση μεταχείριση που κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68 αποσκοπεί, επίσης, στην εξάλειψη των δυσμενών διακρίσεων εις βάρος των συντηρούμενων από τον εργαζόμενο κατιόντων.
- 28 Ως εκ τούτου, κατά το tribunal administratif, οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης μπορούν να επικαλεστούν το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 προκειμένου να τους χορηγηθεί χρηματική ενίσχυση για σπουδές υπό τις ίδιες προϋποθέσεις με εκείνες που ισχύουν για τα τέκνα των ημεδαπών εργαζομένων.
- 29 Δεύτερον, το ανωτέρω δικαστήριο φρονεί ότι δεν υφίσταται άμεση δυσμενής διάκριση. Οι όροι «κατοικία» («domicile») και «διαμονή» («séjour»), όπως χρησιμοποιούνται στο άρθρο 2 του τροποποιημένου νόμου της 22ας Ιουνίου 2000, έχουν εν τοις πράγμασι την ίδια έννοια, δηλαδή περιγράφουν τον τόπο της πραγματικής, νόμιμης και συνεχούς εγκαταστάσεως του ενδιαφερομένου. Η ταυτότητα αυτή περιεχομένου επιβεβαιώνεται στο άρθρο 3 της κανονιστικής αποφάσεως του Μεγάλου Δούκα της 12ης Νοεμβρίου 2010, με την οποία τροποποιήθηκε η κανονιστική απόφαση του Μεγάλου Δούκα της 5ης Οκτωβρίου 2000 περί του κρατικού οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες

σπουδές (*Mémorial A* 2010, σ. 3430), η οποία διευκρινίζει ότι σπουδαστές τους οποίους αφορά το άρθρο 2 του τροποποιημένου νόμου της 22ας Ιουνίου 2000, τουτέστιν τόσο οι υπήκοοι του Λουξεμβούργου ή τα μέλη της οικογένειας ενός υπηκόου του Λουξεμβούργου όσο και οι υπήκοοι άλλου κράτους μέλους, υποχρεούνται να υποβάλουν πιστοποιητικό διαμονής στο Λουξεμβούργο προκειμένου να τους χορηγηθεί το βοήθημα αυτό.

- 30 Τρίτον, όσον αφορά τη δέχνη ύπαρξη έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως, το *tribunal administratif* υπενθυμίζει ότι η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως απαγορεύει κάθε μορφή συγκεκαλυμμένης διακρίσεως η οποία, με την εφαρμογή διαφορετικών κριτηρίων διακρίσεως από εκείνα που βασίζονται στην ιθαγένεια, καταλήγει στην πράξη στο ίδιο αποτέλεσμα. Παραπέμποντας στη σκέψη 53 της αποφάσεως της 15ης Μαρτίου 2005, C-209/03, *Bidar* (Συλλογή 2005, σ. I-2119), το ανωτέρω δικαστήριο διευκρινίζει ότι η προϋπόθεση διαμονής ενδέχεται, στο πλαίσιο αυτό, να συνεπάγεται δυσμενή διάκριση, εφόσον ενέχει τον κίνδυνο να τεθούν σε μειονεκτική θέση κυρίως οι υπήκοοι άλλων κρατών μελών, δεδομένου ότι η εν λόγω προϋπόθεση μπορεί να πληρωθεί ευχερέστερα από τους ημεδαπούς.
- 31 Διαφορετική μεταχείριση θα μπορούσε, εντούτοις, να δικαιολογηθεί μόνον αν στηριζόταν σε αντικειμενικά στοιχεία, ανεξάρτητα της ιθαγενείας των ενδιαφερομένων και ανάλογα προς τον σκοπό που θεμιτώς επιδιώκει το εθνικό δίκαιο.
- 32 Εκτιμώντας ότι πρέπει, εν προκειμένω, να εξεταστεί ο θεμιτός χαρακτήρας μιας τέτοιας έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως υπό το πρίσμα της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, το *tribunal administratif* αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Συνιστούν, κατά την έννοια της [...] κοινοτικής νομολογίας και λαμβανομένης υπόψη της κοινοτικής αρχής της ίσης μεταχειρίσεως την οποία διακηρύσσει το άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68, οι σκοποί εκπαιδευτικής και δημοσιονομικής πολιτικής τους οποίους προβάλλει το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, και συγκεκριμένα η αύξηση του ποσοστού των πτυχιούχων ανωτάτης εκπαίδευσως, το οποίο σήμερα είναι ανεπαρκές σε σύγκριση με τα ποσοστά που παρατηρούνται διεθνώς, όσον αφορά τον πληθυσμό που διαμένει στο Λουξεμβούργο, των οποίων η επίτευξη θα δυσχεραινόταν σοβαρά αν το κράτος του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου θα έπρεπε να καταβάλλει το οικονομικό βοήθημα για ανώτατες σπουδές σε κάθε σπουδαστή, έστω και αν δεν διαθέτει κανένα δεσμό με την κοινωνία του Μεγάλου Δουκάτου, για να πραγματοποιήσει τις ανώτατες σπουδές του σε οποιαδήποτε χώρα του κόσμου, πράγμα που θα οδηγούσε σε παράλογη επιβάρυνση του προϋπολογισμού του κράτους του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου, σκοπούς ικανούς να δικαιολογήσουν, κατά την έννοια της προαναφερθείσας νομολογίας, τη διαφορετική μεταχείριση η οποία απορρέει από την υποχρέωση διαμονής που επιβάλλεται τόσο στους υπηκόους του Λουξεμβούργου όσο και στους υπηκόους άλλων κρατών μελών για τη χορήγηση βοηθήματος για ανώτατες σπουδές;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

- 33 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί κατά πόσον το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 έχει την έννοια ότι αντιτάσσεται σε νομοθεσία κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία εξαρτά τη χορήγηση οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές από προϋπόθεση διαμονής του σπουδαστή και εισάγει διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των προσώπων που διαμένουν στο οικείο κράτος μέλος και εκείνων τα οποία, χωρίς να διαμένουν στο κράτος μέλος αυτό, είναι τέκνα μεθοριακών εργαζομένων ασκούντων δραστηριότητα στο εν λόγω κράτος μέλος, με σκοπό την αύξηση του ποσοστού των κατοίκων που είναι πτυχιούχοι ανωτάτης εκπαίδευσως αποτρέποντας, παράλληλα, τη βαρύτερη δημοσιονομική επιβάρυνση που θα συνεπαγόταν η χορήγηση του βοηθήματος αυτού σε κάθε σπουδαστή.

Επί της υπάρξεως δυσμενούς διακρίσεως

- 34 Καταρχάς, επιβάλλεται να υπομνηστεί ότι, κατά το άρθρο 45, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνεπάγεται την κατάργηση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγένειας μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας.
- 35 Το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 αποτελεί ειδικότερη έκφραση, στον συγκεκριμένο τομέα της χορηγήσεως κοινωνικών πλεονεκτημάτων, του κανόνα της ίσης μεταχειρίσεως που κατοχυρώνεται στο άρθρο 45, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ και πρέπει να ερμηνεύεται κατά τον ίδιο τρόπο με τη διάταξη αυτή (απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2007, C-287/05, Hendrix, Συλλογή 2007, σ. I-6909, σκέψη 53).
- 36 Κατά το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, ο εργαζόμενος που είναι υπήκοος κράτους μέλους απολαύει, στο έδαφος των λοιπών κρατών μελών, των ιδίων κοινωνικών και φορολογικών πλεονεκτημάτων με τους ημεδαπούς εργαζομένους.
- 37 Η διάταξη αυτή ευνοεί αδιακρίτως τόσο τους διακινούμενους εργαζομένους που διαμένουν σε κράτος μέλος υποδοχής όσο και τους μεθοριακούς εργαζομένους οι οποίοι, μολονότι ασκούν την έμμισθη δραστηριότητά τους στο τελευταίο αυτό κράτος μέλος, διαμένουν σε άλλο κράτος μέλος (αποφάσεις της 18ης Ιουλίου 2007, C-213/05, Geven, Συλλογή 2007, σ. I-6347, σκέψη 15, και της 14ης Ιουνίου 2012, C-542/09, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 33).
- 38 Κατά πάγια νομολογία, ενίσχυση που χορηγείται για τη διαβίωση και την εκπαίδευση με σκοπό την πραγματοποίηση πανεπιστημιακών σπουδών για την απόκτηση επαγγελματικών προσόντων αποτελεί κοινωνικό πλεονέκτημα κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 (απόφαση της 21ης Ιουνίου 1988, 39/86, Lair, Συλλογή 1988, σ. 3161, σκέψη 24· προμνησθείσες αποφάσεις Bernini, σκέψη 23, και Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 34).
- 39 Το Δικαστήριο έκρινε, επίσης, ότι η χρηματοδότηση σπουδών που παρέχεται από κράτος μέλος προς τα τέκνα των εργαζομένων αποτελεί, για έναν διακινούμενο εργαζόμενο, κοινωνικό πλεονέκτημα κατά την έννοια του προαναφερθέντος άρθρου 7, παράγραφος 2, όταν ο εν λόγω εργαζόμενος εξακολουθεί να συντηρεί το τέκνο (προμνησθείσα απόφαση Bernini, σκέψεις 25 και 29· απόφαση της 8ης Ιουνίου 1999, C-337/97, Meeusen, Συλλογή 1999, σ. I-3289, σκέψη 19, καθώς και προμνησθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 35).
- 40 Τα μέλη της οικογένειας ενός διακινούμενου εργαζομένου επωφελούνται εμμέσως του δικαιώματος ίσης μεταχειρίσεως που παρέχει στον εν λόγω εργαζόμενο το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68. Εφόσον η χορήγηση χρηματοδοτήσεως για σπουδές σε τέκνο διακινούμενου εργαζομένου αποτελεί για τον διακινούμενο εργαζόμενο κοινωνικό πλεονέκτημα, το ίδιο το τέκνο δύναται να επικαλεστεί τη διάταξη αυτή προκειμένου να λάβει την εν λόγω χρηματοδότηση, εάν αυτή, δυνάμει του εθνικού δικαίου, χορηγείται απευθείας στον σπουδαστή (απόφαση της 18ης Ιουνίου 1987, 316/85, Lebon, Συλλογή 1987, σ. 2811, σκέψεις 12 και 13· προμνησθείσες αποφάσεις Bernini, σκέψη 26, καθώς και Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 48).
- 41 Κατά επίσης πάγια νομολογία, η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, η οποία κατοχυρώνεται τόσο στο άρθρο 45 ΣΛΕΕ όσο και στο άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68, απαγορεύει όχι μόνον τις εμφανείς διακρίσεις λόγω ιθαγένειας αλλά και κάθε μορφή συγκαλυμμένης διακρίσεως η οποία, κατ' εφαρμογή άλλων κριτηρίων διακρίσεως, καταλήγει στην πράξη στο ίδιο αποτέλεσμα (βλ. αποφάσεις της 27ης Νοεμβρίου 1997, C-57/96, Meints, Συλλογή 1997, σ. I-6689, σκέψη 44· της 7ης Ιουλίου 2005, C-147/03, Επιτροπή κατά Αυστρίας, Συλλογή 2005, σ. I-5969, σκέψη 41· της 10ης Σεπτεμβρίου 2009, C-269/07, Επιτροπή κατά Γερμανίας, Συλλογή 2009, σ. I-7811, σκέψη 53, και προμνησθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 37).

- 42 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο έκρινε κατά την ερμηνεία του εθνικού δικαίου ότι οι απαιτούμενες από τον τροποποιημένο νόμο της 22ας Ιουνίου 2000 προϋποθέσεις κατοικίας και διαμονής είναι ισοδύναμες, με αποτέλεσμα να εφαρμόζεται η προϋπόθεση διαμονής αδιακρίτως στους υπηκόους του Λουξεμβούργου και στους υπηκόους των λοιπών κρατών μελών.
- 43 Υπό τις συνθήκες αυτές, η απαίτηση, έναντι των υπηκόων των υπολοίπων κρατών μελών, της προϋποθέσεως διαμονής στο Λουξεμβούργο δεν εισάγει άμεση δυσμενή διάκριση.
- 44 Αντιθέτως, στο μέτρο που προβαίνει σε διάκριση λόγω κατοικίας, ένα μέτρο όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη ενδέχεται να αποβεί κυρίως εις βάρος των υπηκόων άλλων κρατών μελών, δεδομένου ότι εκείνοι οι οποίοι δεν διαμένουν στην ημεδαπή είναι συνήθως αλλοδαποί (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 29ης Απριλίου 1999, C-224/97, Ciola, Συλλογή 1999, σ. I-2517, σκέψη 14· της 25ης Ιανουαρίου 2011, C-382/08, Neukirchinger, Συλλογή 2011, σ. I-139, σκέψη 34, και προμνησθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 38).
- 45 Στο πλαίσιο αυτό, είναι αδιάφορο αν το επίμαχο στην κύρια δίκη μέτρο πλήττει, ενδεχομένως, τόσο τους ημεδαπούς που δεν είναι σε θέση να πληρούν τέτοιο κριτήριο όσο και τους υπηκόους των άλλων κρατών μελών. Για να μπορεί ένα μέτρο να χαρακτηριστεί ως μέτρο που εισάγει εμμέσως διακρίσεις, δεν είναι αναγκαίο να ευνοεί, εξ αποτελέσματος, το σύνολο των ημεδαπών ή να περιάγει σε δυσμενή θέση αποκλειστικώς και μόνον τους υπηκόους άλλων κρατών μελών χωρίς να θίγει τους ημεδαπούς (βλ., συναφώς, απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2003, C-388/01, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 2003, σ. I-721, σκέψη 14· προμνησθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 38, και απόφαση της 28ης Ιουνίου 2012, C-172/11, Erny, σκέψη 41).
- 46 Η άνιση μεταχείριση που προκύπτει από την επιβολή προϋποθέσεως διαμονής στους σπουδαστές που είναι τέκνα μεθοριακών εργαζομένων συνιστά, επομένως, έμμεση δυσμενή διάκριση, η οποία καταρχήν απαγορεύεται, εκτός εάν δικαιολογείται αντικειμενικώς. Προκειμένου να δικαιολογείται, πρέπει να είναι κατάλληλη για την επίτευξη ενός θεμιτού σκοπού και να μην υπερβαίνει τα αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού αυτού όρια (βλ., συναφώς, απόφαση της 13ης Απριλίου 2010, C-73/08, Bressol κ.λπ., Συλλογή 2010, σ. I-2735, σκέψεις 47 και 48, και προμνησθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 55).

Επί της υπάρξεως θεμιτού σκοπού

- 47 Προς δικαιολόγηση της διαφορετικής μεταχειρίσεως των μεθοριακών εργαζομένων όσον αφορά τη χορήγηση του κρατικού οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές, η Λουξεμβουργιανή Κυβέρνηση προβάλλει δύο επιχειρήματα, το ένα κοινωνικής και το άλλο δημοσιονομικής φύσεως, και υποστηρίζει ότι συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους.
- 48 Ο σκοπός που χαρακτηρίζεται από την ανωτέρω κυβέρνηση ως «κοινωνικός» συνίσταται στην αύξηση, σε σημαντικό βαθμό, του ποσοστού των κατοίκων που είναι πτυχιούχοι ανωτάτης εκπαίδευσεως στο Λουξεμβούργο. Το ποσοστό που διαπιστώθηκε, ήτοι 28 %, υπολείπεται σαφώς του ποσοστού των κατόχων τέτοιων πτυχίων που κατοικούν σε συγκρίσιμα με το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου κράτη, η δε προαναφερθείσα κυβέρνηση εκτιμά ότι είναι απαραίτητο να ανέλθει σε 66 % το ποσοστό πτυχιούχων ανωτάτης εκπαίδευσεως μεταξύ του μόνιμου πληθυσμού, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η ολοένα εντονότερη ανάγκη να διασφαλισθεί η μετάβαση της οικονομίας του Λουξεμβούργου προς μια οικονομία της γνώσεως.
- 49 Η Λουξεμβουργιανή Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι δικαιούχοι του κρατικού οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές είναι μόνον τα πρόσωπα που διαμένουν στο Λουξεμβούργο, διότι μόνον αυτά έχουν, κατά την άποψή της, δεσμό με τη λουξεμβουργιανή κοινωνία, συνεπεία του οποίου πιθανολογείται ότι, αφού επωφεληθούν της δυνατότητας που προσφέρει το οικείο σύστημα

ενισχύσεως για τη χρηματοδότηση των σπουδών τους, τις οποίες θα πραγματοποιήσουν ενδεχομένως στην αλλοδαπή, θα επιστρέψουν στο Λουξεμβούργο προκειμένου να θέσουν τις κατ' αυτόν τον τρόπο αποκτηθείσες γνώσεις προς όφελος της αναπτύξεως της οικονομίας του κράτους μέλους αυτού.

- 50 Η εν λόγω κυβέρνηση διατείνεται ότι, εξαιτίας δημοσιονομικών περιορισμών, αδυνατεί να επιδείξει μεγαλύτερη γενναιοδωρία έναντι των μη διαμενόντων στην ημεδαπή σπουδαστών, χωρίς να διακυβεύσει τη χρηματοδότηση του συνολικού συστήματος ενισχύσεως. Ο δημοσιονομικός φύσεως σκοπός έγκειται στην αποτροπή της παράλογης επιβαρύνσεως για τον κρατικό προϋπολογισμό, την οποία θα συνεπαγόταν η επέκταση του ευεργετήματος του οικονομικού βοηθήματος στους σπουδαστές που δεν διαμένουν στην ημεδαπή και είναι τέκνα μεθοριακών εργαζομένων.
- 51 Όσον αφορά τη δικαιολόγηση που βασίζεται στην επιπρόσθετη επιβάρυνση που απέρρευε από την εφαρμογή της προϋποθέσεως διαμονής, πρέπει να υπομνηστεί ότι οι δημοσιονομικοί φύσεως λόγοι, μολονότι μπορούν να αποτελούν το έρεισμα των επιλογών κοινωνικής πολιτικής ενός κράτους μέλους και να επηρεάζουν τη φύση ή την έκταση των μέτρων κοινωνικής προστασίας που επιθυμεί να λάβει το κράτος αυτό, δεν συνιστούν πάντως, αυτοί καθαυτούς, σκοπό επιδιωκόμενο με την πολιτική αυτή και, επομένως, δεν μπορούν να δικαιολογήσουν διάκριση εις βάρος των διακινούμενων εργαζομένων (βλ. προμνησθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 57 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 52 Το να γίνει δεκτό ότι τέτοιοι δημοσιονομικοί φύσεως λόγοι μπορούν να δικαιολογήσουν διαφορετική μεταχείριση μεταξύ διακινούμενων και ημεδαπών εργαζομένων θα συνεπαγόταν ότι η εφαρμογή και το περιεχόμενο ενός τόσο θεμελιώδους κανόνα του δικαίου της Ένωσης, όπως της μη εισαγωγής δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, μπορούν να ποικίλλουν, από πλευράς χρόνου και τόπου, ανάλογα με την κατάσταση των δημοσίων οικονομικών των κρατών μελών (βλ. προμνησθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 58 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 53 Όσον αφορά τον κοινωνικό σκοπό, πρέπει να επισημανθεί ότι η προώθηση της πραγματοποιήσεως ανωτάτων σπουδών αποτελεί σκοπό γενικού συμφέροντος, αναγνωρισμένο σε επίπεδο Ένωσης, όπως επισημαίνουν, μεταξύ άλλων, η Λουξεμβουργιανή και η Αυστριακή Κυβέρνηση.
- 54 Στην ανακοίνωση της Επιτροπής της 3ης Μαρτίου 2010 με τίτλο «Ευρώπη 2020: Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη» [COM(2010) 2020 τελικό], η αύξηση, από 31 % σε τουλάχιστον 40 % το 2020, του ποσοστού του πληθυσμού ηλικίας 30 έως 34 ετών που έχει περατώσει πανεπιστημιακές σπουδές μνημονεύεται μεταξύ των κυρίων στόχων που συμφωνήθηκαν σε επίπεδο Ένωσης. Το έγγραφο αυτό ενθαρρύνει κάθε κράτος μέλος να υλοποιήσει σε εθνικό επίπεδο, μέσω συγκεκριμένων μέτρων, τους κύριους αυτούς στόχους.
- 55 Εξάλλου, στο πλαίσιο των συμπερασμάτων του της 12ης Μαΐου 2009 σχετικά με ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσεως και της κατάρτισεως («Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010») (ΕΕ C 119, σ. 2), το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε ήδη υιοθετήσει τον στόχο αυτό σχετικά με την αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσεως. Στα συμπεράσματα του Συμβουλίου της 11ης Μαΐου 2010 σχετικά με την κοινωνική διάσταση της εκπαίδευσεως και της κατάρτισεως (ΕΕ C 135, σ. 2), τα κράτη μέλη καλούνται, όσον αφορά την ανώτατη εκπαίδευση, να εκπονήσουν πολιτικές με σκοπό να βελτιωθεί το ποσοστό επιτυχίας στην εκπαίδευση αυτή.
- 56 Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι δράση που αναλαμβάνεται από κράτος μέλος προκειμένου να εξασφαλιστεί υψηλό επίπεδο κατάρτισεως του μόνιμου πληθυσμού του και να προαχθεί η ανάπτυξη της οικονομίας του επιδιώκει θεμιτό σκοπό ικανό να δικαιολογήσει έμμεση δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγένειας.

Επί του πρόσφορου χαρακτήρα της προϋποθέσεως διαμονής

- 57 Η Λουξεμβουργιανή Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι ο μηχανισμός των βοηθημάτων που προορίζονται για τους διαμένοντες στο Λουξεμβούργο μπορεί να διασφαλίσει την επίτευξη του θεμιτού κοινωνικού σκοπού ο οποίος έγκειται στην αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσεως μεταξύ του μόνιμου πληθυσμού του κράτους μέλους αυτού.
- 58 Η ανωτέρω κυβέρνηση διατείνεται, συναφώς, ότι, μετά την πραγματοποίηση ανωτάτων σπουδών στην αλλοδαπή, οι ενδιαφερόμενοι σπουδαστές πιθανολογείται ότι θα επιστρέψουν στο κράτος διαμονής για να εγκατασταθούν και να εργαστούν εκεί. Φρονεί ότι οι σπουδαστές που διαμένουν στην αλλοδαπή, ακόμα και αν είναι τέκνα μεθοριακών εργαζομένων που ασκούν δραστηριότητα στο Λουξεμβούργο, δεν έχουν κανένα ιδιαίτερο λόγο να θέσουν εαυτούς στη διάθεση της αγοράς εργασίας του Λουξεμβούργου μετά το πέρας των σπουδών τους, ούτε να ενταχθούν στη λουξεμβουργιανή κοινωνία. Η εν λόγω κυβέρνηση εκτιμά ότι δικαιολογείται να περιοριστεί η χορήγηση του επίμαχου στην κύρια δίκη βοηθήματος στους σπουδαστές που διαμένουν στο Λουξεμβούργο κατά τον χρόνο που πρόκειται να ξεκινήσουν ανώτατες σπουδές, καθότι αυτοί έχουν ήδη ενταχθεί στη λουξεμβουργιανή κοινωνία και, μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους, τίθενται συχνότατα στη διάθεση της αγοράς εργασίας του κράτους μέλους αυτού.
- 59 Η Λουξεμβουργιανή Κυβέρνηση προσθέτει ότι υφίσταται, εξάλλου, ένα σημαντικό «ποσοστό εναλλαγής» των προσώπων που ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα ως μεθοριακοί εργαζόμενοι, δεδομένου ότι αυτά εργάζονται υπό την ιδιότητα αυτή για περιορισμένη μόνον διάρκεια, γεγονός που στερεί από τη μεθοριακή εργασία έναν παράγοντα εντάξεως στην κοινωνία του κράτους απασχολήσεως, ο οποίος είναι παρεμφερής προς τη διαμονή στο κράτος αυτό και αρκούντως σημαντικός ώστε να ασκεί επιρροή στην επιλογή της διαμονής των τέκνων του μεθοριακού εργαζομένου, μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους.
- 60 Οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης αμφισβητούν τον πρόσφορο χαρακτήρα της προϋποθέσεως διαμονής. Μια τέτοια προϋπόθεση δεν εγγυάται την επίτευξη του σκοπού που έγκειται στην αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσεως μεταξύ του μόνιμου πληθυσμού, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες της αγοράς εργασίας του Λουξεμβούργου. Η χορήγηση του επίμαχου στην κύρια δίκη βοηθήματος μόνον στους σπουδαστές που διαμένουν στο Λουξεμβούργο κατά τον χρόνο της αιτήσεως για τη χορήγηση οικονομικού βοηθήματος δεν συνεπάγεται ότι αυτοί θα τεθούν στη διάθεση της αγοράς εργασίας του Λουξεμβούργου διαρκώς και οριστικώς μετά το πέρας των ανωτάτων σπουδών τους. Επιπροσθέτως, δεδομένου ότι το Πανεπιστήμιο του Λουξεμβούργου είναι ίδρυμα γενικής μόνον κατευθύνσεως, πολλοί από αυτούς τους διαμένοντες στην ημεδαπή σπουδαστές πραγματοποιούν τις σπουδές τους εκτός του εδάφους του Λουξεμβούργου και εντάσσονται περισσότερο στο κράτος όπου πραγματοποιούν τις σπουδές τους παρά στο Λουξεμβούργο, επωφελούμενοι επομένως επαγγελματικών προοπτικών που εκτείνονται πολύ πέραν του εδάφους του.
- 61 Οι προαναφερθέντες προσφεύγοντες διατείνονται ότι, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η Λουξεμβουργιανή Κυβέρνηση, οι σπουδαστές που δεν διαμένουν στην ημεδαπή και είναι τέκνα μεθοριακών εργαζομένων έχουν ιδιαίτερους λόγους να τεθούν στη διάθεση της αγοράς εργασίας του Λουξεμβούργου κατά το πέρας των σπουδών τους. Τουτέστιν, αφενός, η περίπτωση ότι ένας εκ των γονέων του σπουδαστή εργάζεται στο Λουξεμβούργο συνεπάγεται ορισμένη γεωγραφική εγγύτητα του νοικοκυριού στο οποίο ανήκει ο σπουδαστής, σε σχέση με την επικράτεια του Λουξεμβούργου. Αφετέρου, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που πλήττει τα όμορα κράτη μέλη του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου, τα τέκνα μεθοριακών εργαζομένων τείνουν, κατά το πέρας των σπουδών τους, να αναζητούν ένα σταθερό επαγγελματικό περιβάλλον, όπως αυτό των γονέων τους οι οποίοι εργάζονται εδώ και πολλά έτη στο κράτος μέλος αυτό.
- 62 Κατά την Επιτροπή, οι μεθοριακοί εργαζόμενοι όχι μόνον έχουν δεσμό με τη λουξεμβουργιανή κοινωνία, αλλά έχουν ενταχθεί σε αυτήν μέσω της εργασίας που ασκούν στο Λουξεμβούργο. Δεδομένου ότι υφίσταται τέτοιος δεσμός, η προϋπόθεση διαμονής δεν είναι ούτε αναγκαία ούτε

πρόσφορη προκειμένου να διασφαλιστεί ότι τα τέκνα τέτοιων εργαζόμενων, οι ανώτατες σπουδές των οποίων χρηματοδοτούνται μέσω του επίμαχου στην κύρια δίκη οικονομικού βοηθήματος, διατηρούν στενό δεσμό με το κράτος μέλος που χορηγεί το βοήθημα αυτό.

- 63 Πρέπει, συναφώς, να υπομνηστεί ότι το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι, λόγω της εισόδου τους στην αγορά εργασίας κράτους μέλους, οι διακινούμενοι και οι μεθοριακοί εργαζόμενοι έχουν, καταρχήν, δημιουργήσει επαρκή δεσμό εντάξεως στην κοινωνία του εν λόγω κράτους, ο οποίος καθιστά δυνατή την εφαρμογή υπέρ αυτών της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως σε σχέση, αντιστοίχως, με τους ημεδαπούς εργαζομένους και τους εργαζόμενους που διαμένουν σε αυτό. Ο δεσμός αυτός εντάξεως προκύπτει ειδικότερα από το γεγονός ότι, με τις φορολογικές εισφορές που καταβάλλουν στο κράτος μέλος υποδοχής στο πλαίσιο της έμμισθης δραστηριότητας που ασκούν εκεί, οι διακινούμενοι και οι μεθοριακοί εργαζόμενοι συμβάλλουν, επίσης, στη χρηματοδότηση των κοινωνικών πολιτικών του κράτους αυτού (βλ., συναφώς, απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2012, C-379/11, *Caves Krier Frères*, σκέψη 53).
- 64 Επιβάλλεται, εντούτοις, η διαπίστωση, ότι, όσον ειδικότερα αφορά τους μεθοριακούς εργαζομένους, το Δικαστήριο έκανε δεκτούς ορισμένους δικαιολογητικούς λόγους σε σχέση με ρυθμίσεις που εισάγουν διάκριση μεταξύ κατοίκων και μη κατοίκων ημεδαπής που ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα στο οικείο κράτος, αναλόγως του βαθμού εντάξεώς τους στην κοινωνία του κράτους μέλους αυτού ή του συνδυαστικού τους στοιχείου με αυτό (βλ., συναφώς, προμνησθείσες αποφάσεις *Hartmann*, σκέψεις 35 και 36· *Geven*, σκέψη 26, και *Hendrix*, σκέψεις 54 και 55).
- 65 Πρέπει, συναφώς, να επισημανθεί ότι ο μεθοριακός εργαζόμενος δεν είναι πάντα ενταγμένος στο κράτος απασχολήσεως κατά τον ίδιο τρόπο με τον εργαζόμενο που διαμένει σε αυτό.
- 66 Όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 59 των προτάσεών του, στις προκείμενες υποθέσεις της κύριας δίκης πρέπει να εξετασθεί κατά πόσον η προϋπόθεση διαμονής, η οποία επιβάλλεται από τον τροποποιημένο νόμο της 22ας Ιουνίου 2000 στα τέκνα των μεθοριακών εργαζομένων προκειμένου να δικαιούνται το κρατικό βοήθημα για ανώτατες σπουδές, δημιουργεί ενδεχομένως μια εύλογη πιθανότητα επιστροφής του σπουδαστή στο Λουξεμβούργο μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του, επιστροφή η οποία κρίνεται απαραίτητη από τη Λουξεμβουργιανή Κυβέρνηση για την επίτευξη του θεμιτού επιδιωκόμενου σκοπού.
- 67 Πρέπει, συναφώς, να γίνει δεκτό ότι μπορεί να υποτεθεί ότι η πιθανότητα εγκαταστάσεως στο Λουξεμβούργο και εντάξεως στην εκεί αγορά εργασίας κατά το πέρας των ανωτάτων σπουδών, ακόμα και όταν οι σπουδές αυτές πραγματοποιήθηκαν στην αλλοδαπή, είναι μεγαλύτερη όσον αφορά τους σπουδαστές που διαμένουν στο Λουξεμβούργο κατά τον χρόνο ενάρξεως των ανωτάτων σπουδών τους από ό,τι όσον αφορά τους σπουδαστές που δεν διαμένουν σε αυτό.
- 68 Επιβάλλεται, συνεπώς, η διαπίστωση ότι η προβλεπόμενη από τον τροποποιημένο νόμο της 22ας Ιουνίου 2000 προϋπόθεση διαμονής μπορεί να εκπληρώσει τον σκοπό που έγκειται στην προώθηση της πραγματοποιήσεως ανωτάτων σπουδών και να αυξήσει, σε σημαντικό βαθμό, το ποσοστό των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσης που διαμένουν στο Λουξεμβούργο.
- 69 Απομένει, ωστόσο, να εξακριβωθεί αν η προϋπόθεση αυτή βαίνει πέραν του αναγκαίου για την επίτευξη του σκοπού αυτού ορίου.

Επί του αναγκαίου χαρακτήρα της προϋποθέσεως διαμονής

- 70 Κατά τη Λουξεμβουργιανή Κυβέρνηση, η καθιέρωση προϋποθέσεως διαμονής δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού αυτού ορίου. Η προϋπόθεση αυτή δικαιολογείται από δημοσιονομικούς λόγους και συνδέεται άμεσα με τον προβληθέντα οικονομικό σκοπό. Εξαιτίας δημοσιονομικών περιορισμών, δεν είναι δυνατόν να επιδειχθεί μεγαλύτερη

γενναιοδωρία έναντι των σπουδαστών που δεν διαμένουν στην ημεδαπή, χωρίς να διακυβευθεί η χρηματοδότηση του συνολικού συστήματος. Εξάλλου, η υιοθέτηση άλλου κριτηρίου για τη χορήγηση του βοηθήματος, ήτοι, ειδικότερα, του κριτηρίου που συνίσταται στο ότι ένας εκ των γονέων του μη διαμένοντος στην ημεδαπή σπουδαστή έχει θέση εργασίας στο Λουξεμβούργο, θα αντέβαινε άμεσα στον συνδυασμό των δύο σκοπών του επίμαχου στην κύρια δίκη μηχανισμού ενισχύσεως.

- 71 Συναφώς, πρέπει να εξετασθεί κατά πόσον μόνον μια προϋπόθεση προηγούμενης διαμονής μπορεί να διασφαλίσει στο κράτος του Λουξεμβούργου μια εύλογη πιθανότητα να επιστρέψουν οι δικαιούχοι του βοηθήματος για να εγκατασταθούν στο Λουξεμβούργο και να τεθούν στη διάθεση της αγοράς εργασίας του κράτους μέλους αυτού, προκειμένου να συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξή του, ή κατά πόσον υπάρχουν και άλλα κριτήρια βάσει των οποίων να διασφαλίζεται εξίσου μια τέτοια πιθανότητα χωρίς να αποκλείονται συλλήβδην τα τέκνα των μεθοριακών εργαζομένων τα οποία δεν διαμένουν εκεί.
- 72 Το Δικαστήριο έχει ήδη κάνει δεκτό ότι μια προϋπόθεση διαμονής μπορεί να είναι δυσανάλογη εάν έχει υπερβολικά αποκλειστικό χαρακτήρα, καθόσον προσδίδει αδικαιολόγητο πλεονέκτημα σε ένα στοιχείο το οποίο δεν είναι κατ' ανάγκη αντιπροσωπευτικό του πραγματικού και αποτελεσματικού βαθμού συνδέσεως, αποκλειόμενου οποιουδήποτε άλλου αντιπροσωπευτικού στοιχείου (βλ. αποφάσεις της 23ης Οκτωβρίου 2007, C-11/06 και C-12/06, Morgan και Bucher, Συλλογή 2007, σ. I-9161, σκέψη 46 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, της 21ης Ιουλίου 2011, C-503/09, Stewart, Συλλογή 2011, σ. I-6497, σκέψη 95 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 73 Στις σκέψεις 86 και 87 της προμνησθείσας αποφάσεως Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, το Δικαστήριο έκρινε ότι το οικείο κράτος μέλος δεν είχε εξηγήσει με πειστικό τρόπο τους λόγους για τους οποίους ο επιδιωκόμενος σκοπός δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί με λιγότερο περιοριστικό τρόπο, είτε μέσω ενός πιο ευέλικτου κανόνα από εκείνον των «τριών από τα έξι έτη» είτε λαμβάνοντας υπόψη άλλα στοιχεία τα οποία ενέχουν παρεμφερή βαθμό συνδέσμου, όπως η απασχόληση. Έκρινε, επομένως, ότι, επιβάλλοντας συγκεκριμένες περιόδους διαμονής στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους, ο προαναφερθείς κανόνας προτάσσει ένα στοιχείο το οποίο δεν είναι κατ' ανάγκη το μόνο αντιπροσωπευτικό του πραγματικού βαθμού συνδέσμου του ενδιαφερομένου με το εν λόγω κράτος μέλος και είχε υπερβολικά αποκλειστικό χαρακτήρα. Ο κανόνας «τρία από τα έξι έτη» έβαινε κατά συνέπεια πέραν του αναγκαίου για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού αυτού ορίου.
- 74 Το καθεστώς του κρατικού οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές του Λουξεμβούργου αποκλείει όλους τους μη διαμένοντες στην ημεδαπή από τη χορήγηση του βοηθήματος αυτού, ο δε αποκλεισμός αυτός αφορά αποκλειστικώς τους σπουδαστές που δεν διαμένουν σε αυτό.
- 75 Κατά συνέπεια, τέκνο μεθοριακού εργαζομένου το οποίο διαμένει με τους γονείς του σε ένα όμορο του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου κράτος μέλος και το οποίο επιθυμεί να σπουδάσει στο Λουξεμβούργο αποκλείεται από τη χορήγηση του κρατικού οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές. Εξάλλου, ακόμα και αν οι γονείς τους διαμένουν στο Λουξεμβούργο, οι σπουδαστές που δεν διαμένουν στο κράτος αυτό κατά τον χρόνο της αιτήσεως για χορήγηση του βοηθήματος αποκλείονται από αυτό, παρότι οι γονείς τους εξακολουθούν να τα συντηρούν. Επιπλέον, το επίμαχο στην κύρια δίκη καθεστώς οικονομικού βοηθήματος έχει ως αποτέλεσμα να αποκλείονται από τη χορήγηση του εν λόγω βοηθήματος τα τέκνα των μη διαμενόντων στην ημεδαπή εργαζομένων που εργάζονται στο Λουξεμβούργο επί μακρό χρονικό διάστημα.
- 76 Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι το επίμαχο στην κύρια δίκη καθεστώς οικονομικής ενισχύσεως έχει υπερβολικά αποκλειστικό χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, επιβάλλοντας προϋπόθεση προηγούμενης διαμονής του σπουδαστή στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους, ο νόμος προτάσσει ένα στοιχείο το οποίο δεν είναι κατ' ανάγκη το μόνο αντιπροσωπευτικό του πραγματικού βαθμού συνδέσμου του ενδιαφερομένου με το κράτος μέλος αυτό (βλ., συναφώς, προμνησθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 86).

- 77 Ειδικότερα, στο μέτρο που το κρατικό βοήθημα για ανώτατες σπουδές προορίζεται να προωθήσει την πραγματοποίηση ανωτάτων σπουδών τόσο στο Λουξεμβούργο όσο και σε κάθε άλλη χώρα, η ύπαρξη μιας εύλογης πιθανότητας να επιστρέψουν οι δικαιούχοι του βοηθήματος για να εγκατασταθούν στο Λουξεμβούργο και να τεθούν στη διάθεση της αγοράς εργασίας του κράτους μέλους αυτού προκειμένου να συμβάλλουν στην οικονομική του ανάπτυξη μπορεί να αποδειχθεί μέσω άλλων στοιχείων από την επιβολή προϋποθέσεως περί προηγούμενης διαμονής του ενδιαφερόμενου σπουδαστή.
- 78 Συγκεκριμένα, επαρκής σύνδεσμος του σπουδαστή με το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, από τον οποίο να μπορεί να συναχθεί τέτοια πιθανότητα, είναι προφανώς δυνατόν να απορρέει επίσης από το γεγονός ότι ο σπουδαστής αυτός διαμένει μόνος ή με τους γονείς του σε ένα όμορο του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου κράτος μέλος και από το γεγονός ότι, από μακρού χρόνου, οι γονείς του εργάζονται στο Λουξεμβούργο και ζουν πλησίον του κράτους μέλους αυτού.
- 79 Όσον αφορά τις δυνατότητες που προσφέρονται στον νομοθέτη του Λουξεμβούργου, σημειώνεται ότι, όπως υποστήριξε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, στο μέτρο που η χορηγούμενη ενίσχυση συνίσταται, παραδείγματος χάρη, σε δάνειο, ένα σύστημα χρηματοδοτήσεως το οποίο θα εξαρτούσε τη χορήγηση του δανείου αυτού ή το ύψος αυτού ή τη μη αποπληρωμή του από την προϋπόθεση να επιστρέψει ο δικαιούχος αυτού σπουδαστής στο Λουξεμβούργο μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του στην αλλοδαπή, για να εργαστεί ή για να διαμείνει εκεί, θα καθιστούσε ενδεχομένως δυνατή την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού χωρίς να θίγει τα τέκνα των μεθοριακών εργαζομένων. Όσον αφορά, εξάλλου, τον κίνδυνο σωρεύσεως με την παροχή ισοδύναμης οικονομικής ενισχύσεως που καταβάλλεται στο κράτος μέλος όπου διαμένει, μόνος ή με τους γονείς του, ο σπουδαστής, αυτός θα μπορούσε να αποσοβηθεί μέσω της συνεκτιμήσεως μιας τέτοιας παροχής για τη χορήγηση του βοηθήματος που καταβάλλει το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου.
- 80 Προκειμένου, κυρίως, να αποσοβηθεί ο κίνδυνος να εμφανιστεί ένας «τουρισμός υποτροφιών», τον οποίο μνημονεύουν όλες οι κυβερνήσεις που υπέβαλαν παρατηρήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου, και προκειμένου να διασφαλιστεί ότι ο φορολογούμενος και ασφαλισμένος στο Λουξεμβούργο μεθοριακός εργαζόμενος έχει επαρκείς δεσμούς με τη λουξεμβουργιανή κοινωνία, θα μπορούσε να εξετασθεί το ενδεχόμενο να εξαρτηθεί η χορήγηση του οικονομικού βοηθήματος από την προϋπόθεση ο μεθοριακός εργαζόμενος και γονέας του μη διαμένοντος στο Λουξεμβούργο σπουδαστή να έχει εργαστεί στο εν λόγω κράτος μέλος για συγκεκριμένη ελάχιστη περίοδο. Σε ένα διαφορετικό πλαίσιο, το άρθρο 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 προβλέπει ότι, κατά παρέκκλιση από το άρθρο 24, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, κατά το οποίο κάθε πολίτης της Ένωσης που διαμένει στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής δυνάμει της οδηγίας αυτής απολαύει δικαιώματος ίσης μεταχειρίσεως με τους υπηκόους του κράτους μέλους αυτού, το τελευταίο δεν υποχρεούται να χορηγεί σπουδαστική βοήθεια πριν την κτήση δικαιώματος μόνιμης διαμονής, η οποία, σύμφωνα με το άρθρο 16, παράγραφος 1, της προαναφερθείσας οδηγίας, εξαρτάται από την προϋπόθεση πενταετούς διαμονής στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους.
- 81 Πρέπει να επισημανθεί ότι, στις υποθέσεις της κύριας δίκης, δεν υφίσταται τέτοιος κίνδυνος στο μέτρο που δεν αμφισβητείται ότι οι E. Giersch, B. M. Stemper, J. Taminiiaux και J. Hodin έχουν πατέρα ή μητέρα που εργάζεται στο Λουξεμβούργο εδώ και, αντιστοίχως, 23, 32, 28 και 23 έτη.
- 82 Κατά συνέπεια, νομοθεσία όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία εξαρτά τη χορήγηση οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές από προϋπόθεση διαμονής του σπουδαστή και η οποία καθιερώνει διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των διαμενόντων και των μη διαμενόντων στο εν λόγω κράτος μέλος, οι οποίοι είναι τέκνα μεθοριακών εργαζομένων που ασκούν δραστηριότητα στο κράτος μέλος αυτό, βαίνει πέραν του αναγκαίου ορίου για την επίτευξη του θεμιτού σκοπού ο οποίος έγκειται στην αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων ανωτάτης εκπαίδευσης μεταξύ του μόνιμου πληθυσμού, προκειμένου να προαχθεί η ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας.

83 Από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι στο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι:

- Το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 έχει την έννοια ότι αντιτάσσεται, καταρχήν, σε νομοθεσία κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία εξαρτά τη χορήγηση οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές από προϋπόθεση διαμονής του σπουδαστή στο εν λόγω κράτος μέλος και καθιερώνει διαφορετική μεταχείριση, η οποία συνιστά έμμεση δυσμενή διάκριση, μεταξύ των προσώπων που διαμένουν στο οικείο κράτος μέλος και εκείνων τα οποία, χωρίς να διαμένουν στο κράτος μέλος αυτό, είναι τέκνα μεθοριακών εργαζομένων οι οποίοι ασκούν δραστηριότητα στο εν λόγω κράτος μέλος.
- Παρότι ο σκοπός της αύξησής του ποσοστού των κατοίκων που είναι πτυχιούχοι ανωτάτης εκπαίδευσης προκειμένου να προαχθεί η ανάπτυξη της οικονομίας του ίδιου κράτους μέλους συνιστά θεμιτό σκοπό, δυνάμενο να δικαιολογήσει τέτοια διαφορετική μεταχείριση, και παρότι μια προϋπόθεση διαμονής, όπως η προβλεπόμενη από την επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική νομοθεσία, μπορεί να εγγυηθεί την επίτευξη του προαναφερθέντος σκοπού, εντούτοις, μια τέτοια προϋπόθεση βαίνει πέραν του αναγκαίου ορίου για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, στο μέτρο που δεν επιτρέπει τη συνεκτίμηση άλλων στοιχείων δυνητικά αντιπροσωπευτικών του πραγματικού βαθμού συνδέσμου του αιτούντος το προαναφερθέν οικονομικό βοήθημα με την κοινωνία ή την αγορά εργασίας του οικείου κράτους μέλους, όπως του γεγονότος ότι ένας εκ των γονέων, ο οποίος εξακολουθεί να συντηρεί τον σπουδαστή, είναι μεθοριακός εργαζόμενος που κατέχει σταθερή θέση εργασίας στο κράτος μέλος αυτό και έχει ήδη εργαστεί σε αυτό επί μακρό χρονικό διάστημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

84 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπύπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πέμπτο τμήμα) αποφαινεται:

Το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, έχει την έννοια ότι αντιτάσσεται, καταρχήν, σε νομοθεσία κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία εξαρτά τη χορήγηση οικονομικού βοηθήματος για ανώτατες σπουδές από προϋπόθεση διαμονής του σπουδαστή στο εν λόγω κράτος μέλος και καθιερώνει διαφορετική μεταχείριση, η οποία συνιστά έμμεση δυσμενή διάκριση, μεταξύ των προσώπων που διαμένουν στο οικείο κράτος μέλος και εκείνων τα οποία, χωρίς να διαμένουν στο κράτος μέλος αυτό, είναι τέκνα μεθοριακών εργαζομένων οι οποίοι ασκούν δραστηριότητα στο εν λόγω κράτος μέλος.

Παρότι ο σκοπός της αύξησής του ποσοστού των κατοίκων που είναι πτυχιούχοι ανωτάτης εκπαίδευσης προκειμένου να προαχθεί η ανάπτυξη της οικονομίας του ίδιου κράτους μέλους συνιστά θεμιτό σκοπό, δυνάμενο να δικαιολογήσει τέτοια διαφορετική μεταχείριση, και παρότι μια προϋπόθεση διαμονής, όπως η προβλεπόμενη από την επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική νομοθεσία, μπορεί να εγγυηθεί την επίτευξη του προαναφερθέντος σκοπού, εντούτοις, μια τέτοια προϋπόθεση βαίνει πέραν του αναγκαίου ορίου για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, στο μέτρο που δεν επιτρέπει τη συνεκτίμηση άλλων στοιχείων δυνητικά αντιπροσωπευτικών του πραγματικού βαθμού συνδέσμου του αιτούντος το προαναφερθέν οικονομικό βοήθημα με την κοινωνία ή την αγορά εργασίας του οικείου κράτους μέλους, όπως

του γεγονότος ότι ένας εκ των γονέων, ο οποίος εξακολουθεί να συντηρεί τον σπουδαστή, είναι μεθοριακός εργαζόμενος που κατέχει σταθερή θέση εργασίας στο κράτος μέλος αυτό και έχει ήδη εργαστεί σε αυτό επί μακρό χρονικό διάστημα.

(υπογραφές)